

مطالعات مغول‌شناسی در ژاپن*

پس از معرفی کوتاه بعضی از مواد چینی تازه یاب، به مطالعه مواد فارسی روی خواهد کرد. و سرانجام این مقاله به بررسی آنچه به تازگی در مطالعات ژاپنی‌ها درباره مغولان در حال رشد است خواهد پرداخت: استفاده از زبان‌های گوناگون در تکمیل منابع فارسی برای پژوهش در امپراتوری مغولان در سراسر اوراسیا.

تقسیم کار بین المللی در مطالعات مغولی:

مطالعات ژاپنی، اغلب با منابع چینی پیوند دارد و نگاهی گذرا به منابع مغولی می‌افکند. آگاهی از منابع فارسی به طور غیر مستقیم و از طریق کارهایی چون تاریخ مغولان دوسون (آمستردام، ۵ - ۱۸۳۴) و یا ترجمه روسی جامع‌التواریخ (مسکو ۱۹۴۶، ۱۹۵۲ و ۱۹۶۰) نقل می‌شود. حتی در نقل سفرنامه‌های اروپائیان همچون ایل میلیونه مارکوپولو، باز هم از متن اصلی استفاده نشده و به اشارات پژوهش‌های اروپایی بسنده می‌شود. لذا شکفت نیست که پژوهش‌های تاریخی ژاپنی‌ها درباره امپراتوری مغولان، به شدت متمایل به شرق است. به همین دلیل مطالعات علمی آنها درباره مغولان، دولتمداری‌شان، نهادها و سازمان اداری‌شان پیشرفتی نداشته است. مهم‌ترین منابع در این زمینه‌ها، منابع فارسی هستند. مغولان به اسلام ایرانی باور داشتند و ایرانیان در نظام حکومتی، اقتصادی و رهبری روابط خارجی‌شان شریک بوده‌اند. جامع‌التواریخ که به دست رشید الدین، وزیر الوس هلاکو گردآوری شده از بسیاری از اسناد داخلی مغولان به ویژه از تواریخ رسمی مغولان که به پارسی برگردانده شده بود، بهره برده است. این اثر می‌تواند بین تواریخ مناطق گوناگون اوراسیا ارتباط برقرار کند. منابع چینی چون یوان شی، معمولاً ارتباط مستقیم با مغولان ندارد و به ندرت از کارکرد داخلی دستگاه مغولی خبر می‌دهد و معمولاً گزارشگر ارتباط مغولان با مردم هان (چینی) است.

در همان زمان دانشمندان در اروپا، امریکا، روسیه، ایران، ترکیه و دیگر کشورها از منابع فارسی و در کنار آن منابع عربی و لاتین بیشترین بهره را می‌بردند. بدین ترتیب، پژوهشگران در

جنگ چنگیز خان با جاموگا

دیوید مورگان، متخصص تاریخ الوس هلاکو و تاریخ نوین ایران در دانشگاه لندن، در مقدمه تاریخ ارزشمند امپراتوری مغولان می‌نویسد: اصولاً مورخ تاریخ مغول باید یکی از دو سمت آسیا، غرب یا شرق آن را، برگزیند و کار خود را بر منابع موجود به یکی از دو زبان اصلی فارسی یا چینی مبتنی سازد. جز برای یک عجبویه زبانی هیچ راهی برای فرار از اتکا به ترجمه وجود ندارد اما باید به خاطر داشت که ترجمه‌ها می‌توانند گمراه کننده باشند و هستند. شاید گمان رود که دانستن زبان مغولی ضروری‌تر از فارسی یا چینی است. اما به واقع اینطور نیست.^۱

تقریباً همگی دانشمندان نسل گذشته ژاپنی، برای دوره حکومت مغولان بر منابع چینی تکیه داشتند. در نتیجه امپراتوری مغولان را یک دوره «دودمان فاتح» چینی بر می‌شمردند.^۲ این مقاله

○ ماساکی سوگی یاما

○ برگردان به انگلیسی: نیل کاتکف

○ برگردان به فارسی: محسن جعفری مذهب

شرق و غرب به ترتیب، تاریخ را شرقی یا غربی مطالعه می‌کنند. این ویژگی پژوهش‌های تاریخی بین شرق و غرب، تقسیم کاری بین المللی در زمینه مطالعات تاریخ مغول به وجود آورد.

از آنجا که پژوهش در نیمه شرقی امپراتوری مغولان شدیداً تحت تأثیر منابع چینی است، به همان گونه تکیه‌ها، نظریات و سؤالات مطرح شده، شدیداً بوی چینی دارد. مثلاً جامعه مغولی یک جامعه چینی پنداشته می‌شود که بسیار نیاز به بررسی دارد.

تأکید مجدد بر اسناد و کتیبه‌های چینی:

دانشمندان، افزون بر کتیبه‌ها و سنگ گورها، می‌توانند از متن و تصویرشان در مقالات و گزارش‌های باستان‌شناسی بهره ببرند.

چین شناسان فرانسوی چون ادوارد شاون و ژاپنی چون کووابارا جیتسوزو (Kuwabara Jitsuzo) تحقیقاتی را بر دست نوشته‌های شمال چین منتقل کردند و مجموعه‌ای عظیم از متون و کتیبه‌های دوره یوان را کشف کردند.

این تحقیقات که در سال‌های ۱۹۰۷ و ۱۹۰۸ به انتها رسید با کشفیات جدید اورل استین و پل پلیو در غارهای دون هوانگ همزمان شد. اسناد دون هوانگ، چنان جهانگیر شد که رشته جدیدی به نام «مطالعات دون هوانگ» را بنا نهاد. مطالعه کتیبه‌های دوره یوان و دیگر دوره‌ها، توجه خاصی را برنیاگیخت. یکی از دلایل آن بود که نه شاون و نه کووابارا عمر طولانی نیافتند و شاگردان‌شان پلیو و هاندا تورو Haneda Toru در سنی

یورش مغولان به ایران (جامع التواریخ)

گرفت. من در تابستان ۱۹۸۶ برای مطالعه کتیبه‌ها به شاندونگ و شان شی مسافرت کردم و تعداد کمی کتیبه از دوره جین و یوان یافتم. آنچه بسیار شگفت‌آور است آنکه، بسیاری از آنها موارد مهمی برای تحقیق دارند. پیشرفت مهمی است که دانشمندان غیر چینی بتوانند از کتیبه‌ها عکسبرداری و آنها را منتشر کنند.

ستون‌های دوره‌های جین و یوان، هم از نظر کمی و هم کیفی منابع تاریخی ارزشمندی هستند. یکی از دلایل آن است که دوره‌های پس از جین، به ویژه دوره مغول، «عصر کتیبه‌ها» بود و برقراری یادبود و ستون در همه سطوح جامعه رواج داشت. این تمایل در همه جای چین رواج داشت. کتیبه‌ها بسیار غنی‌اند. هیچ کدام با علامت‌های چینی نوشته نشده‌اند بلکه نمونه‌هایی از خطوط اویغوری، فاگزیبا، عربی، ختایی، جورچنی، دواناگری، شیشایی، تبتی، سریانی و رمی. از این رو نمایشگاهی بزرگ از زبان‌هاست. این متون، منابع گرانبغالی برای مطالعات در زمینه‌هایی چون تاریخ، زبان‌شناسی، ادبیات، دین، جامعه، فرهنگ و رسوم است. عجیب نیست که به تازگی در ژاپن طرفداران فراوان یافته است.

دیگر منبع مهم چینی، shilin guangji است که شامل تعدادی نمونه فرامین و تعدادی فرامین اصلی است. پیش‌تر، نمونه‌های چینی چون Yuan dranzhang و نمونه فارسی چون دستورالکاتب را در شرق و غرب مغولی دیده بودیم. تحقیق مقایسه‌ای از این دو اثر عظیم یکی از زمینه‌های مهم و پردر دستر تحقیق در تاریخ دروه مغولان است.

زبان فارسی:

از زمان جنگ جهانی دوم، ماندا نائونوری (Maeda Naonori) تلاش برای بهره‌گیری از متون فارسی را آغاز کرد. با هدایت هوندا مینوبو (Honda Minobu) مطالعه تاریخ اسلام و ایران رونق گرفته و بعضی پژوهشگران برای مطالعه امپراتوری مغول و عصر مغولان از منابع تاریخی فارسی بهره گرفته‌اند. هوندا، شاید نخستین دانشمند در ژاپن و حتی جهان باشد، که از منابع چینی و فارسی به طور جدی بهره برده است.

مفهوم «دوره مغولان» بسیار جدید است. این مفهوم، به دوره‌ای ۱۵۰ ساله اشاره دارد که مغولان در سده‌های ۱۲ و ۱۳ در قلب جهان جای داشتند. مطالعات عصر مغولی کوششی بزرگ برای سر و کله زدن با این پدیده تاریخی بود که اوراسیا را از شرق به غرب در نوردید. نخستین بار هوندا این عبارت را در Mongoru jidaishi kenkyu

نبودند که آن آگاهی را داشته باشند. پس از آن توکیوا دایجوی Tokiwa Dijo ژاپنی، تلاش مستقلی را در کشف دست‌نوشته‌های بودایی به عهده گرفت. چن یوان Chen Yuan (۱۹۸۷ - ۱۹۷۱ م) چینی، برنامه‌ای برای گردآوری و گزارش سنگ نوشته‌های دوره‌های جین و یوان، به انجام رساند که نتیجه آن به شکل چند مجلد Daojia jinshi ive (پکن: ۱۹۸۸) عرضه شد. البته کتیبه‌های متعلق به دوره یوان (عموماً) فقط برای اندکی از پژوهشگران مورد استفاده بود. کای می بیائو Cia Meibiao جوان، در زمانی اندک و پرکار، تحقیق مهم شاون و فنگ چنگ چون Feng chengjun را در ترجمه‌های چینی از آثار مغولی با عنوان dai baihuabei jilu yuen (پکن ۱۹۵۵) منتشر کرد که در اختیار جهانیان قرار

چیان داشین Qian Daxin (۱۷۲۸ - ۱۸۰۴ م) دانشمند نامور متخصص دودمان چینگ، امکان استفاده از کتیبه‌ها برای تاریخ دودمان یوان را گوشزد کرده بود. تحت نفوذ او، روان یوان Ruan Yuan (۱۷۶۴ - ۱۸۴۹) و دیگر دانشمندان، تحقیق جامعی را استان به استان چین آغاز کردند. خود چیان، فقط بخشی از یافته‌های خود را در آثاری چون Qian Yan tang jin shi wenba wei و Shijiazhai Yangxiniv منتشر ساخت که نتایج پژوهش‌های کتیبه خوانی او بود.

پس از رشد کتیبه خوانی چینی در سده ۱۸ م، کم‌کم تب آن فروکش کرد و فقط در نزد متخصصان ارزشی داشت. در آغاز سده بیستم میلادی، غربیانی که به پژوهش در آسیا می‌پرداختند گرفتار متون و کتیبه‌های جدید شدند.

Heicheng chutu wenshu Hanwe wenshu juan منتشر کرده است (پکن ۱۹۹۱). بعضی از این اسناد به خط اویغوری و بعضی به خط فاگزیا می‌باشد و شامل گستره‌ای از اسناد خصوصی و عمومی تا متون بودایی و مواد چاپ شده می‌باشد. از نظر زبانی هم گستره‌ای از زبان مغولی با خط اویغوری، فاگزیا، تبتی، شی، فارسی و عربی در قراخوجا یافت شده‌اند. برنامه‌ای نیز برای گردآوری و انتشار مواد غیر چینی وجود دارد. شکی نیست که این تعداد متون به زبان‌های گوناگون، چهره پژوهش‌های تاریخی در دوره مغولان را تغییر خواهد داد.

۲- منابع اویغوری:

بسیاری از اسناد اویغوری، ارتباط مستقیم با مغولان دارد. پژوهش، در تاریخ آسیای مرکزی، به

تقریباً همگی دانشمندان نسل گذشته ژاپنی، برای دوره حکومت مغولان بر منابع چینی تکیه داشتند. در نتیجه امپراتوری مغولان را یک دوره «دودمان فاتح» چینی بر می‌شمردند

ویژه اویغور و اویغورستان حدود دوره مغولان، زمینه مهمی در پژوهش‌های ژاپنی است. پژوهش زبان‌شناسی تاریخی شوگایتو ماساهیرو (Shogaito Masahiro) که اثر بزرگی است و پژوهش کودارا کویی (Kogi Kudara) در متون بودایی نتایج خوبی داشته است. پژوهش‌های استوار تاریخی و اسنادی موریاسو تاگانو (Moriyasu Takao) کارکرد داخلی جامعه اویغور و پیرامونیان آن را به خوبی روشن ساخته است. موریاسو، ارتباطات فراوانی بین متون چینی، مغولی، تبتی، سغدی، سانسکریت و فارسی یافته است که او را به تحلیل روابط در منطقه جغرافیایی وسیع و بر اساس تجربیات اسنادی توانا می‌سازد. این با اسناد یافته شده در دون هوانگ و تورفان بسیار مرتبط است. اویغورها در همه اوراسیا از شرق و غرب، و در خشکی و دریا

چینی مورد بهره برداری قرار می‌گیرند. این گونه پژوهش‌ها به منابعی چون تاریخ سری مغولان که کار دو زبانه سنگینی به چینی - مغولی است و فرامین و کتیبه‌های مغولی یا دو زبانه چینی - مغولی تکیه دارد. اینگونه اسناد می‌تواند به خط چینی، فاگزیا یا عربی نوشته شده باشند. این روش، سابقه طولانی در ژاپن دارد و اخیراً کار تحلیلی اوزاوا شیگنو (Ozawa sigeo) و پژوهش جدید ماتسوکاوا تاکاشی (Takashi Matsukawa) بسیار قابل توجهند. پژوهش در این زمینه نیز با اسناد فارسی - مغولی مرتبط است. یکی دیگر از گرایش‌های جدید، تصحیح همه متون مغولی است. نخستین پژوهش‌های متون مغولی هیچ هماهنگی با متون به خط اویغوری، فاگزیا و حتی به کتیبه‌ها و ستون‌ها نداشت. از این رو دانشمندان پیشگامی چون اریک هینیش، کوتوتویز، نیکلاس پوپ، فرانسیس وودز، هربرت فرانکه، ویرز، دورفر، لیگنی و یوناست منابع خود را از متون چینی - مغولی یا فارسی - مغولی گردآورده بودند.

از زمینه‌های جدید پژوهشی، کوشش‌های من است برای استفاده نظام‌مند از اسناد برای نگارش تاریخ سیاسی مغولان، که با تحلیل اسناد آغاز می‌شود. این اسناد سیاسی که توسط قآن، خان‌ها، خاتونان، روسای ایالات، سرداران و وزیران صادر شده‌اند شامل انواع فرامین و احکام، بخشنامه‌ها، اعطای مناصب، اجازه‌ها و حواله‌ها، گزارشنامه‌ها، اعطای بخشش‌های مالیاتی و خدمات، وقف‌نامه‌ها، مکاتبات سیاسی و نامه‌های عادی رد و بدل شده بین اعضای حکومتی است. به‌ویژه باید به پژوهش تاریخی و زبان‌شناختی ماتسوکاوا تاکاشی (Matsukawa Takashi) و ناکامورا جون (Nakamura Jun) درباره شانلین سی شنگ‌ژی بی (Shaolinsi shengzhi bei) شود که متنی تازه یاب به زبان‌های چینی و مغولی است (بنگرید به کارشان "shorinj seishih" Shinatsuge no mokangappeki) کتیبه تازه یاب دوزبانه مغولی - چینی معبد شانو لینیسی در (Nairiku Ajia gengo no kenkyu) سال ۸ (۱۹۹۳) صص ۱-۹۲). افزون بر این د. سرن سودنوم (D. ceren sodnom) و م. تاوبه M. Taube اسناد مغولی تورفان را که پیش‌تر هینیش گرد آورده بود تصحیح و منتشر کرده‌اند. این مجموعه ارزشمند اسناد تاریخی با عنوان Die Mongolica der Berliner Turfan saam lung (برلین ۱۹۹۳) منتشر شده است. این اثر به همراه عکس‌های روشن از اصل اسناد زمینه جدیدی برای پژوهش‌های تازه است.

افزون بر آن به تارگی لی یی (Li yiyoo) مجموعه‌ای از ۶۷۰ سند چینی یافته شده در خرابه‌های قراخوجا را تصحیح و با عنوان:

(مطالعات تاریخی درباره مغولان) (توکيو ۱۹۹۱) به کار برد. همه نظریات این کار شگرف باید توسط مغول‌شناسان بررسی شود و عبارت «دوره مغولان» از زمان انتشار کتاب بر سر زبان‌ها افتاده است.

هوندا و دیگران (مانند خودم) [ماساکی سوگی یاما] به استناد از منابع تاکید داشته‌اند. از آن زمان سعی در اصلاح، تصحیح، تحشیه و ترجمه منابع اصلی داشته‌اند. بدون شک به زودی شاهد ظهور ترجمه‌های جدید و تحشیه دار منابع فارسی عصر مغول خواهیم بود که جامع التواریخ مهم‌ترین آنهاست. از این گذشته بر خلاف نظر مورگان که در ابتدای مقاله گفته شد برای بعضی دانشمندان ژاپنی امکان انتخاب بین منابع شرقی و غربی وجود ندارد. بایسته است از مشکلات تحقیق در متون منتشر نشده سخن گویم. به تازگی گردآوری میکروفیلم دست نوشته‌های کهن فارسی عصر مغولان و تحقیق بر آنان آغاز شده است. نمونه عالی این کار، پژوهش جدید شیمو هیروتوشی (Shimo Hirotsushi) و شیمو ساتوکو (Shimo sat) است که تصحیح جامع التواریخ را با عنوان بافت سیاسی امپراتوری مغولان: شاخه ایلخانان (توکيو ۱۹۹۵) به انجام رسانده‌اند.

پژوهش در اسناد وقفی ماوراءالنهر و ایران، اهمیت فراوانی در تاریخ دوره مغولان دارد. اخیراً مونیگا گرونکه پژوهش خود را درباره «اسناد بقعه اردبیل» با عنوان

Derwische im vorhof der macht:

Sozial -- und

Wirtschaftsgeschichte

Nordwestrans im ۱۳. und

۱۴ Jahrhundert

(اشتوتگارت ۱۹۹۴)

منتشر کرده است (مروری بر آن کتاب توسط آندوشیرو در مجله Toyoshi Kenkyu س ۵۳ (۱۹۹۴) ش ۲ صص ۱۴۸ - ۱۵۵ منتشر شده است). پژوهش مشترک دورفر و هرمن درباره اسناد و فرامین مغولی و فارسی مرتبط با اسناد بقعه اردبیل است.^۳ باید اشاره شود که اخیراً کاواموتو ماساتومو (Kawamoto Masatomo) و ایواتاکه اکیو (Iwatake Akio) در تاریخ ایران و آسیای مرکزی از منابع فارسی به خوبی بهره برده‌اند.

زبان‌های دیگر:

اکنون که اهمیت استفاده از زبان فارسی را بهتر از استفاده تطبیقی از منابع چینی - فارسی بیان کرده‌ام، بد نیست به بعضی زمینه‌های پژوهشی کار مشترک بر زبان‌های دیگر نیز اشاره‌ای کنم که شوق زیادی در پژوهش به وجود می‌آورند:

۱- زبان مغولی:

در این باره اغلب منابع مغولی از طریق منابع

و به ویژه در دوره مغولان نفوذ داشته‌اند. مرحوم **یامادا نوبو (Yamada Nobuo)**، یکی از پیشگامان ژاپنی در این زمینه است و یادداشت‌ها و مقالات بسیاری در این زمینه دارد. موریاسو، پتر زایمه (peter zieme) آلمانی، و دیگران کوشش زیادی در ساماندهی این یادداشت‌ها کرده‌اند. به تازگی نتیجه کار در سه جلد با عنوان *Uigurubun Keiyaku monjo shusei* [مجموعه‌ای از اسناد و فرامین اویغوری] منتشر شده است (اوزاکا ۱۹۹۳). آوانویسی عالی، استنساخ متون، ترجمه، یادداشت‌ها و از همه بهتر عکس‌های اسناد و نمایه لغات کامل، این مجموعه بزرگ مواد و منابع تاریخی را اثری ارزشمند برای پژوهش در دوره مغول ساخته است.

بین مغولی و ایغوری در کلمات، متون و سبک نگارش، شباهت‌های فراوانی وجود دارد که پژوهشی در خور را می‌طلبد.

۳- اسناد تبتی:

زمان زیادی می‌گذرد که فقط چند مورخ می‌توانستند تبتی را بخوانند. با پژوهش جدید **ناکامورا جون**، این مشکل بر طرف شده است. در این اثر، روابط متزلزل نشان داده شده بودایی گری تبتی با حکومت مغولان، بسیار عمیق‌تر از آن نشان داده شده است که انتظار می‌رفت.

۴- منابع فارسی، عربی و ترکی:

در منابع فارسی، عربی و ترکی گرایش‌های متفاوت دولتی‌هایی چون قراخانیان، سلجوقیان، خوارزمشاهیان و سلجوقیان روم در تاریخ نویسی اسلام و خاورمیانه به چشم می‌خورد. بررسی روابط بین این دولت‌ها و سلطه مغولان در آسیای غربی، می‌تواند یاری‌گر درک تشکیل سریع امپراتوری جهانی مغول گردد که موضوع اساسی پژوهش در تاریخ دوره مغولان است. روابط مغولان با اقوام قرقلق و قبیچاق استپ‌های کازاخستان، غزنیان و غوریان افغانستان و سلاطین دهلی نیز باید مورد اشاره قرار گیرد. این مطالعه می‌تواند تا ظهور امپراتوری عثمانی و ظهور دولت مهم ترکی اسلامی ادامه یابد. در سال‌های اخیر **ایتانی کوزو (Itani Kozo)**، کارهای جالبی در این زمینه را به انجام رسانده است.

ساتو تسوگیتاکا (Sato Tsugitaka)، مطالعات عمیقی درباره مملوکان دارد. بین مغولان و مملوکان، سازمان اداری، نهادها و اسنادشان روابط نزدیکی وجود دارد. روابط متقابل مملوکان و «اتحاد بزرگ تجاری اوراسیا» که در عصر مغولان و به ویژه پس از مغولان از اوراسیا تا آفریقا گسترش داشت، بایسته بررسی است.

سفرنامه ابن بطوطه، منبع مهمی در نمایاندن جهان دوره مغولان می‌باشد. نوشته‌های او از گزارش‌های مارکوپولو که هنوز در درستی تاریخی آن شک است، مهم‌تر می‌باشد.

نخستین یورش قویبلای خان به ژاپن

است. مجموعه‌ای از اسناد سیاسی خانان کریمه، مکاتبات‌شان با امپراتوری عثمانی به صورت *Le kanat de crimee dans les J archives du musee du*

palais de Topkapi

(خانات کریمه بروایت آرشیو موزه توپکاپی سرای) (پاریس ۱۹۷۸) منتشر شده است. در سال‌های اخیر مجموعه‌هایی چون *Osmanli Devleti ile kfkasiya* , *Turkistan ve Kirim*

Hanliklari arasindaki munasebetlere dair arxiv belgeleri (۱۶۸۷-۱۹۰۸ yıllari arasi)

[اسناد مراودات دولت عثمانی با قفقازیه، ترکستان و خانات کریمه] (آنکارا ۱۹۸۲) منتشر شده است. خاندان حکومتی کریمه، رابطه خوبی با جوچی، پسر نخستین چنگیز خان داشته‌اند. این خاندان تا سال ۱۸۷۳ م/ ۱۲۹۰ هـ در کریمه قدرت داشته و آخرین بازماندگان امپراتوری مغول بودند. اسناد رسمی کریمه‌ای، هنوز بعضی ویژگی‌های اسناد سده ۱۳ و ۱۴ م/ ۸ و ۷ هـ مغولان را در برداشت. نتیجه‌گیری:

در واقع، در دوره مغولان بود که تاریخی واقعاً جهانی ظاهر شد. با بررسی جریان‌های دوره مغولان، این تز بزرگ اروپای مرکزی که اشاره دارد: «جهانی شدن»، از اکتشافات غربیان در سال ۱۴۹۲ م/ ۸۹۷ م. آغاز شده است باید مورد تردید و بازبینی اساسی قرار گیرد. تاریخ دراز اوراسیا پیش از عصر اکتشافات دریایی، و به ویژه دوره مغولان، به خاطر فراوانی زبان‌ها، مورد غفلت قرار گرفته است.

هنوز در سال‌های اخیر، اسناد و کتیبه‌های فراوانی در سراسر چین، مغولستان داخلی، مغولستان خارجی، تبت، ناحیه غرب رود زرد و اوغورستان کهن پراکنده‌اند. بعضی از آنها به وضعیت جغرافیایی، سیاسی و اجتماعی این مناطق وابسته‌اند. روی هم رفته: زمینه وسیعی در پژوهش اسنادی در دوره مغولان گشوده شده است.

مطالعات درباره ایلخانان در ژاپن**

- تسونکی آکاساکا: شعب پنجگانه و تکمیل جامع التواریخ، ۱۹۹۴.

- مینوبو هوندا: اقطاع در ایران عصر مغول، ۱۹۵۹.

- مینوبو هوندا: مالیات تمغا، ۱۹۶۱.

- مینوبو هوندا: اصلاح مالیاتی غازان خان، ۱۹۶۱.

- مینوبو هوندا: ظهور آل کرت در هرات، ۱۹۶۲.

- مینوبو هوندا: واژه نامه چینی - فارسی، ۱۹۶۳.

- مینوبو هوندا: واژه‌های مغولی - ترکی با پسوند

میشی در منابع فارسی سده‌های ۱۳ و ۱۴ م/ ۷ و ۸ هـ

۵- منابع به زبان‌های اروپایی:

با توجه به پژوهش‌های تازه، اکنون زمان آن است که گزارشنامه مارکوپولو باز بینی شود. کارهایی چون ترجمه معروف *پگولوتی La pratica della merca tura* و موافقتنامه‌های بازرگانی الوس هلاگو که اکنون در ونیز موجود است بسیار ارزشمندند. زبان لاتین، کلید فهم دنیای مسیحی قرون وسطی است. منابع اصلی لاتین هنوز به طور گسترده از سوی پژوهشگران ژاپنی به کار گرفته نشده‌اند. جای امیدواری است که پژوهشگران منابع گوناگونی چون وقایع نامه‌ها، پژوهش‌ها، نامه‌ها و سفرنامه‌هایی همچون گزارش‌های پلاتو کاربینی و ویلیام روبروکی را یافته‌اند. در اروپا ترجمه‌های لاتین نامه‌های ایلخانان (اخیراً در وین) یافت شده است. با توجه به یافته‌های نو، حتی اسناد شناخته شده‌ای چون نامه فارسی گیوک خان به پاپ اینونست چهارم در ۱۲۴۶ م / ۶۴۴ هـ. که توسط پلیو منتشر شده است *'Les Mongols etla Papeute'*,

Revue de Lorient chretien ,
۳^e serie T. III [XXIII], Nos. Let ۲
۳-۳۰: [۱۹۹۳-۱۹۲۲]

مورد بازبینی قرار گرفته است. در این مورد کار ایسایو تسسویو (Tetsuo Ebisawa) و اونو نوبوهیرو (Uno Nobuhiro) منتشر شده است.

۶- منابع روسی:

اسناد ترکی، مغولی و فارسی مرتبط با روسیه توسط هینیش، فکنه، فراگنر، عثمانوف، گریگورف و وائساری مورد بررسی قرار گرفته‌اند. کار با ترجمه و شرح گزارشنامه‌های کهن روسی ادامه یافته

۱۹۶۵.

- مینوبو هوندا: اسلام و مغول: ۱۹۶۹.
- مینوبو هوندا: اصلاحات وزن و کبل در عصر غازان خان، ۱۹۷۲.

- مینوبو هوندا: بیلاق و قشلاق ایلیخانان، ۱۹۷۶.
- مینوبو هوندا: دیوان سالاری قبیله‌ای در مغولستان: شغل یورتچی و بولار گوچی، ۱۹۸۲.

- مینوبو هوندا: امیران مغول در دوره جلایریان، ۱۹۸۳.

- مینوبو هوندا: فهرست رشیدالدین از کارهای خود، ۱۹۸۴.

- مینوبو هوندا: سلطانیه: پایتخت جدید ایلیخانان، ۱۹۸۷.

- کوزو ایتانی: آسیای صغیر در سده ۱۳ م / ۷ هـ، ۱۹۸۰.

- کوزو ایتانی: سلطنت روم پس از یورش مغولان، ۱۹۸۰.

- کوزو ایتانی: شورش بابا، ۱۹۸۶.
- کوزو ایتانی: سلطنت روم در آغاز یورش مغولان:

در ارتباط با شورش بابا، ۱۹۸۷.
- کوزو ایتانی: شهرها در روم: ترجمه از نزهة القلوب، ۱۹۸۷.

- کوزو ایتانی: سلطنت روم و خوارزمشاه، ۱۹۸۸.
- کوزو ایتانی: شهرها در ارمنستان و جزیره: ترجمه از نزهة القلوب، ۱۹۸۸.

- کوزو ایتانی: آگاهی‌هایی از سلجوقیان در نظام التواریخ، ۱۹۹۵.

- آکیو ایواناکه: وقف نظام ویزد در سده ۱۴ م / ۸ هـ، ۱۹۸۹.

- آکیو ایواناکه: دار السیاده غازان خان، ۱۹۹۳.
- آکیو ایواناکه: مطالعات اخیر درباره آثار رشید الدین، ۱۹۹۴.

- شیچی کیتا گاو: ازدواج شاهزاده اولجیتای، ۱۹۷۶، ۱۹۷۵.

- شیچی کیتا گاو: حکومت شمس الدین جوینی در ولایت گرجستان، ۱۹۷۵.

- شیچی کیتا گاو: حکومت ایلیخانی بر جنوب غربی گرجستان و تاسیس سمنسته، ۱۹۷۸.

- شیچی کیتا گاو: قدرت مغولان در شمال غرب ایران و ظهور خاندان اربلیان، ۱۹۷۸.

- شیچی کیتا گاو: شورش تگو دار اوغول، ۱۹۷۸.
- شیچی کیتا گاو: ظهور خاندان آرتسرونیان و اقتدار مغول در گرجستان، ۱۹۷۸.

- شیچی کیتا گاو: امپراتوری مغول و پادشاهی گرجستان، ۱۹۷۹.

- شیچی کیتا گاو: شکل‌گیری نکوداریان، ۱۹۸۰.
- شیچی کیتا گاو: ایلیخانان و نکوداریان، ۱۹۸۱.

- شیچی کیتا گاو: آل کرت و نکوداریان، ۱۹۸۳.
- شیچی کیتا گاو: قبایل نکودری سیستان در اوایل سده ۱۴ م / ۸ هـ، ۱۹۸۳.

مهرهای مغولی

- هیروتوشی شیمو: مغولان در عصر ایلیخانان، ۱۹۸۴.

- هیروتوشی شیمو: قبیله جلایری در دوره ایلیخانان: قطب نظام سیاسی ایلیخانان، ۱۹۸۸.

- کازوهیکو شیرایوا: اینجو در جامع التواریخ رشید الدین، ۱۹۸۸.

- نوبوهیرو اونو: اردوهای امپراتوری مغول، ۱۹۸۸.
- نوبوهیرو اونو: "اوگتای قآن و بازرگانان مسلمان"

- هیکوچی یاجیما: بازرگانی اوقیانوس هند در عصر مغولان: فعالیت‌های بازرگانی بازرگانان کیش، ۱۹۷۶.

پی نوشت‌ها:

* برگردانی از مقاله: Masaaki Sugiyama, "New Developments and selective overview" Translated Brief (۱۹۹۶) ۲۶ pp. ۲۱۷-۲۲۷ Katkov, journal

(با تشکر از هیروتوشی شیمو از کتابخانه شرقی توکیو که مقاله را برایم فرستاد: جعفری مذهب)

۱ The mongols oxford ۱۹۸۶
(و ترجمه فارسی آن مغول‌ها، توسط عباس مخبر ص ۸، ۹)

۲- این مقاله برگردان و برگزیده‌ای از فصلی است که برای کتاب jidaishi no kihon mondai (مسائل اساسی مطالعات سونگ - یوان) به ویراستاری ساتاکه یاسو هیکو So Gen Yasuhiko Satake (زیر چاپ) نوشته شده است. من به تازگی دو اثر دیگر در این باره نوشته‌ام: okeru Mongoru jidaishi: kenkyo Nihon ni

مغول در ژاپن ("مطالعات تاریخی درباره دوره مغول در ژاپن") در مجله Chugoku Shigaku س Riben xuezhe yanjiu zhongguoshi lunzhu xuanyi (پکن: زیر چاپ). خوانندگان برای کتابشناسی کامل می‌توانند به آن دو اثر مراجعه کنند.

and G. Doerfer "Ein Persich Galayeriden seyh oveys" G. Hermann (۱۹۷۵) ۱۹. ۱ ۲ (Central Asiatic Journal)

Mongolischer Erlass aus dem der Deutschen " Ein persich (۱۹۷۵): ۳۱۷ jahr ۷۲۵ / ۱۳۲۵ " Zertschrift , schen Gesellschaft ۱۲۵.۲

۴۶ Morgenland

۱۹۸۰.

- هیروتوشی شیمو: لشکرهای دولت نظامی آذربایجان پس از تاسیس ایلیخانان، ۱۹۸۰.

- هیروتوشی شیمو: مغولان عصر ایلیخانی پس از غازان خان، ۱۹۸۱.

- هیروتوشی شیمو: قبایل مغول مرتبط با هولاکو، ۱۹۸۳.

** برگرفته از فهرستی که خانم رویوکو واتابه، مرحمت فرمود. فقط سال چاپ کتاب یا مقاله آورده شده است.